

Rendkívüli kiadás.

VI. ÉVFOLYAM.

Debreczen, szerda 1909 szeptember 29.

40. SZÁM.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre . . . 6 korona.
Egyes szám ára 4 fillér.

MEGJELENIK HETENKÉNT EGYSZER:
szombaton és egyes rendki-
vüli alkalmakkor.

A VÁROS

SZERKESZTŐSÉG:

Városi közlevéltár (városház,
földszint 7. sz. lde küldendők
a kéziratok.

KIADÓHIVATAL:

Városi könyvnyomda-vállalat
irodája. lde küldendők
az előfizetési díjak és hírde-
tések.

KÖZIGAZGATÁSI, KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS KÖZGAZDASÁGI HETILAP.

Főszerkesztő: VECSEY IMRE. ♦♦ Felelős szerkesztő: KONCZ ÁKOS.

Kiadótulajdonos: A VÁROSI KÖNYVNYOMDA-VÁLLALAT.

Thaly Kálmán dr.

1830—1909.

„Semmi sem hiányzik a te dicsőségéből; csak Te hiányzol a mienkből.“ Ezen szavakat, melyeket a nagy francia költő sirjára irtak, mi is méltán véshetjük *Thaly Kálmán dr.* sírkövére.

Magyarország egyik legnagyobb történetírója, a történetírás legragyogóbb tollu mestere fekszik a nemzet könnyei által megszentelt virágos ravatalon.

Rákóczi nagy lelkével odafent a Hadak útján találkozik az a férfiú, ki a magyarság legeszményibb alakjának dicsőségét, küzdelmeit, álmait és honszerelmét ragyogó palettával megfestette. És aki milliók és milliók szívébe beültette irásának igazságával és honszerelmének hatalmával a *Rákóczi* kultusz szeretetét, azt ma az egész ország siratja és méltán, mert fiának egyik legjobbika vett tőle végbucsut örökre.

Megdöbbenve állunk *Thaly Kálmán dr.* ravatalánál. Nemcsak azért, mert az örök törvény rettentő hatalma őt is a sírba temette, hanem azért is, mert napról-napra egymásután törnek össze a közélet hatalmas oszlopai!... Egymásután alszanak ki a lángelmék és míg az epigonok raja rohamosan szaporodik, a magyarság tündöklő csillagai egymásután hullanak le hazánk egéről és sietnek föl in *excelsis*, mintha nagy lelkük megunta volna az örökös küzdelmek és forrongások kaoszában ebben a sivár hataloméhes világban.

Egy munkás élet, egy önzetlen szív kialakítását siratjuk a *Thaly Kálmán dr.* ravatalánál. Az ő lángelméje nemcsak fároszi lángként világított, hanem hazaszeretetének mélységes hatalmával megtanított bennünket hinni, bizni és remélni, egy szebb, boldogabb és szabadabb jövőben. Eszményeket, ideálokat rajzolt meg aranytollával és régi fényét gyújtva új szövétnekét és a multak dicsőséges napjaiból és fájdalmai óráiból leszűrve a tanulságokat, szeretni tanította a nemzeti jogokat védő apostolokat.

Munkában élt, nem pihent nagy szelleme egy pillanatra sem. Ötven éven át dolgozott nemzete és a tudomány javára. Ifjúkorának ábrándos, vi-

rágos tavaszán a költészet berkeit kereste fel és mikor a közélet mezejére lépett, összes tehetségét hazájának és a komolyabb tudományoknak áldozta ...

Thaly Kálmán dr. egész életét a *Rákóczi* és korszakának méltatására szentelte. És munkáiban nemcsak ennek a dicsőséges korszaknak emelt ércnél maradandóbb emléket, hanem önmagát is belevéste nemzetének szívébe. Oknyomozó történetírói talentumával, páratlan lelkiismeretességével összehordott minden porszemet, hogy tökéletes emlékművet emelhesen annak a korszaknak, mely elválhatatlanul össze van forrva a nagy fejedelem nevével és eszményi törekvéseivel. Páratlan igazságszeretetet vezetett munkájának megírásában és oly szies palettával festette meg a kuruc korszakot, hogy aki elolvassa ezt a remekművet, lelkének édes érzésével csüng örökre a nagy fejedelem eszményi alakján. És mikor művét a nemzet és a világirodalom közkinésévé tette a fáradhatatlan tudós, azontul is szóval és írásban, szónoki erejének ellenállhatatlan hatalmával, szellemének átható világosságával folyton arra sarkalta nemzetét, hogy ne hagyja *Rákóczit* és bujdosó társait tovább is idegenben porladni, hanem hozza őket haza a mormoló tenger mellől és temesse el drága hamvaikat abba a szent földbe, melynek szabadsága volt a bujdosók esthajnali imádsága, reggeli fohászokodása. Évtizedeken keresztül őrizte, ápolta ezen eszmét *Thaly Kálmán dr.* és addig nem nyugodott, míg itthon nem látta a szent hamvakat, a nemzet hosszú időn át idegenben porladozó kincseit... nagy emlékeit.

Szavának ereje, meggyőződésének heve meggyőzte a nemzetet, hogy egy nagy kötelességet teljesít, midőn dicsőségének nagyjait, a szabadság martirjait hazahozza. A koronás király, kivel nemzete búban és örömben a nagy kibékülés óta együtt szövögette a mult idők feledésének fátyolát, megértvén és méltányolván hű magyar népének szent vágyát, hozzájárult hamvak hazahozatalakor.

Ez a Thaly Kálmán dr. műve volt és ezzel örök helyet biztosított magának nemzetének lelkében. És ezen páratlan sikerrel és a siker dicsőségével jutalmazott fáradozása egy fénykévét bocsátott városunkra is, melynek közönségét a megboldogult tul egy negyedszázadon képviselte az országgyűlésen...

Mint politikus a függetlenségi eszmék elsőrendű, alkuvást nem ismerő harcosa volt Thaly Kálmán dr. Számolt azonban mindenkor nemzete helyzetével és viszonyaival. Irtózott a rombolástól, mert féltette hazáját. Lassan akart haladni a nagy Magyarország kiépítésének munkájában és ismerve a multakból a csalódás keserűségeit, biztos uton kívánt haladni nemzete függetlenségének kivívásában. Jól tudta a megboldogult, hogy csak békés fejlődés biztosíthatja a nemzet életét és éppen azért sohasem csatlakozott a békét felforgató elemekhez, hanem az érett kor bölcsességével és gazdag tapasztalásaival vett részt az ország ügyeinek intézésében.

Városunkat huszonnyolc éven keresztül képviselte az országgyűlésen... Mandátuma éppen oly tiszta volt, mint lelkének, nagy elméjének minden törekvése... A város szeretete, bizalma küldte a parlamentbe és ezen bizalom aranyszála, mely választóival összekötötte, nem vesztett fényéből, értékéből egy pillanatra sem... És midőn a város körül szerzett érdemeiért a város közönsége a tudós történetírót és mindenkor következetes politikust diszpolgárának választotta, önmagát tisztelte meg, tanubizonyságot tevén arról, hogy az igaz érdemeket méltányolni tudja...

Thaly Kálmán dr.-nak a gondviselés hosszú életet adott... És ezen hosszú élet alatt sok bánat érte a szív nagy emberét... A nehéz csapások közepett munkában keresett megnyugvást... Dolgozott nemzete dicsőségéért fáradhatatlanul, mindenkor... És midőn az egész nemzet fájdalmas érzéssel tekint a *Thaly Kálmán dr.* ravalalára, a legnagyobb gyász a miénk, mert évtizedeken át velünk érzett búban és örömben. Mi siratjuk őt legjobban és nevét feljegyezzük városunk történetének legszebb lapjára ragyogó példa gyanánt a ránk jövő napoknak.

Thaly Kálmán dr. munkáját bevégezte. Amint a nagy emberekről szokták mondani: szép életet élt... Egy nemzet szeretete vette körül és a tiszteletnek ama nimbusza, mely ifjú korában megérintette nemes homlokát, az élet változó viszonyai közepett folytonosan növekedett... Nem kereste a népszerűséget és éppen azért nem lett népszerűtlenné soha... Egy pillanatra se dolgozott az olcsó népszerűségért, hanem elméjének és szívének minden kincsét a haza és nemzete dicsőségére áldozta...

A hála bizonyára kőbe, ércebe, márványba fogja vésní *Thaly Kálmán dr.* nevét... De míg a rohanó idő az emberi kezek alkotta emléket bizonyára meg fogja örzeni, a nemzet szeretete örökké világítani fog a megboldogult felett... Az ő nagy neve az egész nemzet szívébe van beírva és éppen azért halhatatlan lesz, míg magyar él e hazán!

Béke poraira és míg fáradt porhüvelyre csendes enyhületet talál az általa rajongásig szeretett föld

porában, halhatatlan lelke lássa meg egykoron az ő nagy lelkének álmát: hazánk függetlenségét és szabadságát... Harcok írója, béke szerzője! Isten veled!

K. Á.

Thaly Kálmán dr. haláláról az első táviratot Kovács József polgármester kapta. A távirat így szólt:

„Thaly Kálmán vidéken meghalt, közelebbit még nem tudunk. A képviselőház elnöki hivatala.”

A távirat tanácsülés alatt érkezett. A polgármester felolvasta a táviratot és a mélyen érzett gyász jeléül az ülést berekesztette és intézkedett, hogy a gyászlobogót a városházára kitűzzék.

A Pozsonyban végbeviendő temetésen a városi tanács négy taggal képviselteti magát és díszes koszorút visz a ravatalra. A szalagon e felírás olvasható:

„Nagynevű diszpolgárának — Debreczen sz. kir. város közönsége.”

Tekintettel arra, hogy az elhunyt Debreczennek nemcsak képviselője volt, hanem diszpolgára is, a város közönsége a következő gyászjelentést adta ki:

Debreczen sz. kir. város közönsége nevében az őszinte fájdalom érzetével tudatjuk *dr. Thaly Kálmán* urnak, e város diszpolgárának s egyik országgyűlési képviselőjének, a nagynevű történetírónak Zablaton (Trencsén megyében) folyó szeptember hó 27-én történt elhunytát. Temetése Pozsonyban folyó szeptember hó 30-dikán délután 4 órakor leend. Debreczen, 1909 szeptember 27. A városi Tanács.

A megboldogult életrajzi adatait a következőkben közöljük:

Thaly Kálmán született 1839-ben, Csepen, Komárom-megyében. 1850-ben Pozsonyba ment, azután Pápára, hol a gimnáziumot befejezte; végre 1856-ban Budapestre, hol a ref. theologia szakra iratta be magát, de azután az egyetem magyarrá lévén, a jogi és bölcsészeti tantárgyakat hallgatta. Az irodalommal korán kezdett foglalkozni; eleinte szépirodalmi író, majd kiválóan történeti tanulmányokra adta magát; 1860-tól 1864-ig a Pesti Napló szerkesztőségének tagja volt Falkkal, Csengerivel és Salamonnal együtt. 1864-től 1869-ig az irodalom tanára volt a pesti ref. főgimnáziumban, mint Gyulai Pál utódja. 1864-ben jelent meg az első nagyobb történelmi munkája: „Botyán János”, melyet vagy 40 kötet, főleg a Rákóczi-korra vonatkozó nagyobb mű követett. Az akadémia nemsokára levelezőtagjává választotta.

Az alkotmányos minisztérium helyreállítása után hivatalt vállalt s a honvédelmi minisztériumban osztálytanácsosi állást töltött be. Politikai elvei miatt azonban mint miniszteri tanácsos megvált állásától s ez időtől fogva, mint a történelmi társaságnak, melynek alapítói közé tartozott, titkára és a Századok szerkesztője, kiválóan tanulmányainak élt. Egészségi okokból Pozsonyba tette át lakását, ahol most is állandóan lakik s élére állt a pozsonymegyei régészeti egyesületnek és a Toldy-körnek. 1878-ban a főváros IX. kerülete képviselővé választotta függetlenségi párti programmal; 1881-ben ugyane kerületben kisebbségben maradt Kemény Gábor báró miniszter ellenében, de közben a debreczeni I. kerület mandátuma megüresedvén, elnyerte azt s azóta e kerületet képviseli; az 1906-ik választásoknál már nyolcadizben választotta meg e kerület. Az akadémia 1880-ban rendes tagjává választotta; 1898-ban az akadémia történelmi bizottságának elnöke lett. 1869 óta tagja a milánói és torinói tudományos akadémiáknak; Viktor Emánuel király tudományos érdemeiért a San Maurizio-rend tiszti lovagkeresztjével tüntette ki. 1880 ősszel, a konstantinápolyi első utazása alkalmával a török szultán a Medsidje-rend csillagos nagy comandeur-jelvényeinek adományozásával tüntette ki. A Magyar Történelmi Társulat 1889-ben harmadelnökévé választotta; 1894 óta első alelnöke e társulatnak; 1889-ben az országgyűlési függetlenségi párt első alelnöke lett.

Ugyancsak 1889-ben Konstantinápolyban fölfedezte II. Rákóczi Ferencz hamvait s könyvet adott ki azokról s Rodostóról és egyszersmind a hamvak hazahozatalát sürgette az országgyűlésen s ezt a ház egyhangulag el is határozta, Kossuth*90 ik születésnapjára a 25 függetlenségi képviselőből álló üdvözlő

küldöttséget ő vezette Torinóba. Az ezredéves kiállítás előkészítésében és rendezésében igen tevékenyen közreműködött s nemcsak a regnikoláris küldöttségnek, hanem a nyolcztagu végrehajtó bizottságnak is tagja, valamint a kiállítás történelmi főcsoportjának alelnöke volt. Az ország hét nevezetes pontján létesített millennáris emlékoszlopok felállítását az ő indítványára határozta el egyhangulag a törvényhozás; ez emlékművek helyeit mint miniszterelnöki biztos, személyesen jelölte ki mind a hét helyen, e hatóságokkal a tárgyalásokat vezette és a művészeknek az — egyes emlékek műformáihoz az eszméket ő adta, — a történelmi vonatkozásokat ő szolgáltatotta s az emlékiratokat szövegezte. Fáradozásáért legfelsőbb királyi elismeréssel és az ezredévi nagy aranyéremmel tüntetett ki. A kolozsvári Ferencz József egyetem 1896-ban történelmi érdemei elismerésül a bölcsészeti tudományok tiszteletbeli doktorává egyhangulag megválasztotta. 1901 február 18-án ő Felsege az 1906-iki párisi világkiállítás magyar osztálya körül szerzett érdemei elismerésekép, különösen a híres „huszárterem“ eszméjének fölvetéséért és létesítéséért, negyvenéves történetbuvári jubileuma alkalmából a magyar királyi szent István-rend lovagkeresztjével tüntette ki. 1903-ban Debreczen, 1904-ben Pozsony választotta diszpolgárává. 1899-ben a függetlenségi és 48-as párt részéről, amelynek tiszteletbeli elnöke, a paktum egyik aláírója volt. 1904 márczius 10-én az ő felszólalása vetett véget az obstrukciónak. Ezen felszólalásának emlékére érmet verettek: „Harcok írójának — béke szerzőjének“ körirattal. 1905 márcziusában egyike volt ama politikusoknak, kiknek véleményét a helyzetről ő Felsege kikérte.

1906 október végre megérte egyik legszebb álmát, dicsőséges II-ik Rákóczi Ferenc fejedelmünk hamvainak hazaszállítását. Azóta számtalan város választotta meg diszpolgárul s az ovációk özönével halmozták el úgy itthon, mint a külföldön. Ez év olcóján a valóságos belső titkos tanácsosi címet kapta.

*

Thaly Kálmán dr. temetése f. hónap 30-ikán lesz. Pozsonyban. Temetésére Debreczen sz. kir. város képviselőiben Kovács József polgármester, Oláh Károly és Szabó Kálmán tanácsnokok utaztak el, míg a debreczeni függetlenségipárt tiztagu küldöttséggel képviselteti magát Tüdös János dr. pártelnök vezetésével.

Thaly Kálmán dr. diszpolgársága.

Debreczen sz. kir. város törvényhatósága 1903 május 22-ikén II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékezetére és a kuruc háboru kétszázadik évfordulója alkalmából tartott diszkozgyűlésében Thaly Kálmán drt diszpolgárának választotta.

A diszkozgyűlésen *Puky Gyula* főispán elnökölt. Megnyitó beszéde után Thaly Kálmán dr. mondott nagyszabásu beszédet, megrajzolván a hallgatóság előtt a kuruc kornak történetét. A beszédet a nagy közönség ábitatos figyelemmel hallgatta és azt a város jegyzőkönyvének legszebb lapjára feljegyezte.

Majd Kovács József polgármester a következő indítványt terjesztette a közgyűlés elé:

„Fejezze ki Debreczen sz. kir. város törvényhatósági bizottságának ünnepi közgyűlése Thaly Kálmán dr. országgyűlési képviselő ur előtt hálás köszönetét azért, hogy felkérésünk folytán ő itt megjelenve, minket a Rákóczi-kor dicsőséges történetének részleteivel megismertetni s az ő közvetlen, hazafias melegségtől áthatott előadásában gyönyörködtetni szives volt, egyszersmind pedig, miután mi őt azért jutalmazni nem tudjuk, mert hisz semiféle jutalmazást el nem fogadna, indítványozom, hogy hálánk, szeretetünk és tiszteletünk jeléül, történetirői működése, hazafias

szolgálati és érdemei elismerésül, közelebbről pedig városunk iránt való szeretete némi viszonzásul, s hogy közöttünk bensőbbé s szorosabbá legyen az eddigi viszony: válasszuk meg őt városunk diszpolgárává és kérjük fel őt, hogy e megválasztást fogadja el megtiszteltetésül.“

A bizottsági diszkozgyűlés polgármester ur indítványát egyhangulag elfogadva, Thaly Kálmán dr. országgyűlési képviselőt, a kiváló történettudóst, a Rákóczi korszak nagy tudásu, lelkes ismertetőjét hazafias érdemeinek szerény méltánylásul, írói munkásságának, különöbben pedig a kurucvilág dicsőségteljes rövid korszakának megismertetése körül kifejtett tudományos kutatásainak, lángoló hazaszeretetének elismerésül s általában a haza és a nemzet javára irányzott lelkes buzgalma és működése méltatásul *Debreczen sz. kir. város diszpolgárává* nagy lelkesedéssel megválasztotta és a városi Tanácsot a további intézkedések megtételével megbizta.

Adatok Thaly Kálmán dr. életéből.

Thaly azt az időszakot töltötte Pesten, amikor Deák bölcsesége ez egy szóban központosult: várjunk. A tüzes vérű pesti ifjuság azonban nem tudott várni. Kiment az utcára, szembezállt a rendőrséggel, a katonasággal, tüntetett, verekedett, macskazenét rendezett. Prottmant megkergette s menekülésre kényszerítette.

A fiatalság Herkulese Áldássy József volt. Minden tüntetés alkalmával ő vitte az utcán az egyetem nemzeti színű gyászfátyollal bevont zászlaját. Es e zászló után haladt Thaly Kálmán is az ifjuság többi vezéréivel: Kormos Bélával, Nedeczky Jenővel (Deák unokaöccsével), Beniczky Emillel, gróf Nádasdy Ferencel, Dalmady Győzővel, Huszár Imrével, báró Kaas Ivorral és Kalmár Józseffel meg Vezerle Zsigmonddal.

A levegő tele volt akkor gyújtó villanyszikrákkal. Várták Garibaldit, Klapkát, Türr Pistát és a magyar légiót.

Az ifjuság több kiváló tagja egy „Petőfi kör“ alapítását tervezte. Célja az lett volna, hogy az ifjuságot katonai szervezetre tömörítse. Az értekezletet Vezerle lakásán tartották s ott voltak Thaly Kálmán, gróf Nádasdy Ferenc, Beniczky Emil, Dalmady Győző, Huszár Imre, Kaas Ivor és Kalmár József.

Az eszmét mindenki rokonszenvesen fogadta, csupán egy hang emelkedett ellene, aki azt mondta, hogy ő összeeskövének tagja nem akar lenni. Ez az ifju azonban nem Thaly Kálmán volt. Az eszme aztán meg is bukott, mert a rendőség folyton az ifjuság vezérei körül szaglászott s nem akartak várfogságra jutni. Megmaradtak az utcai tüntetések s a nemzeti viselet mellett. 1861-ben a józsefvárosi kerületben Szilágyi Dezső és Jókai állottak szemben egymással. Szilágyi a szélsőbálnak, Jókai pedig csak a határozati pártnak volt a jelöltje. Az ifjuság fanatikus hive volt Szilágyinak, mert Kossuth praedestinált utódát látta benne Még a Nemzeti színház tagjai is, elükön Lendvay Mártonnal s a volt honvédek Sebes Emil őrnaggal, az Almássy-féle összeesküvés vértanujával, valamenyien Szilágyi mellett küzdöttek s Jókait lehurrogták. Az ellene tüntetőik közt volt az ifju Thaly Kálmán is, aki később sirig tartó barátságot kötött a legnagyobb magyar íróval.

Az akkori ifjuságot minden szervezet nélkül is egy nagy erős szövetségbe gyűjtötte a szabadságszeretet.

Ott volt Thaly Kálmán azon a véres tüntetésen is, amikor az ifjuság a honvédek es vértanuk sirjait akarta megkoszorozni a temetőben s a kivonult katonaság sortüzétől Forinyák Géza elesett. Minden este összegyűltek a Fillinger kávéházban s ott beszéltek meg az újabb tüntetési terveket. Thaly részt vett azon a gyászmisén is, amelyet a ferencrendiek templomában Batthyány Lajos lelki üdvéért tartottak.

Midőn Széchenyi meghalt, az ifjuság elhatározta, hogy hajót bérel, Bécsbe megy s maga hozza haza a „legnagyobb magyar holttestét. A hajó kapitánya és Hiller rendőrbiztos azon-

ban nem akarta őket a hajóra engedni. Az ifjuság lármázni kezdett s Thaly és Lupa Peter azt indítványozták, hogy a két embert a Dunába kell lökni. Vezérle Zsigmond és Bicskey Kálmán akadályozták meg az indítvány végrehajtását.

Mikor Bennek tábornagy lelt a kormányzó, magához rendelte az ifjuság vezéreit. Ott volt Thaly Kálmán is. Egyikük, Fésüs György, összefont karokkal hallgatta a schwarzgelb nagy ur locsogását. Bennek figyelmeztette, hogy álljon glédába előtte. Fésüs nem reagált reá.

— Tudja-e, hogy én tábornagy vagyok.

— Bánom is én — felelte Fésüs.

— De én a császár személyét képviselem.

— Én meg a jogászkét, — felelte Fésüs.

Bennek csodálkozva nézett farkasszemmel a vakmerő ifjakkal, kezét szorított velük s elbocsátotta őket. Ez izzó forradalmi hangulatban született Thaly Kálmánnak egyik legszebb és országszerte dalolt költeménye, a Klapka-induló. 1861-ben írta. Maga beszélt el e sorok írójának, hogy egy délelőtti bezárkózott szobájába s egy délelőtti elkészült az indulóval, melynek lelkesítő kezdősorai ezek:

Fel, fel vitézek a csatára,
A szent szabadság oltalmára.
Reng, dörög az ágyu, csattog a kard,
Ez lelkesíti csatára a magyart.

Egyszer az ifjuság Rákospalotán nagy népünnepet rendezett. A pályaudvaron felismerték Görgei Arthurt neje és leánya társaságában. A hevesebb vérűek megakarták rohanni Görgeit, de a hatalmas termetű Thaly Kálmán néhányad magával megvédte Görgeit. A tábornok 1867-ben Posta Ferenc honvédezedesnél találkozott vele s melegen megköszönte lovagias tettét.

Az ifjuság nemzeti kört alakított, amelynek tagja lett Thaly Kálmán is az ifjuság többi vezérével együtt. E körnek tiszteleti elnöke a Drezdában elfogott gróf Teleky László volt, aki itt tartotta első nagyszabású politikai beszédét.

Az októberi diploma megjelenése után október 22-én véres tüntetést rendezett az ifjuság. Thaly Kálmán is részt vett e tüntetésben, amelynek részleteit Beniczky Emil kalap-utcai lakásán beszélték meg s a Zrínyi kávéházból indultak el a tüntető körmenetre.

A pesti egyetem tanácsa elhatározta, hogy ezentul magyar lesz az előadási nyelv. Az ifjuság ekkor átment Budára s követelte Stoczek Józseftől, hogy a műegyetem előadói nyelve szintén magyar legyen. Stoczek harafias beszédben kijelentette hogy holnaptól kezdve magyarul tanítanak a műegyetemen. Ugyanekkor néhány lelkes ifjusági vezér, köztük Thaly Kálmán, a pozsonymegyei gazdasági egyesület megalakulására, gróf Esterházy meghívása folytán, Pozsonyba rándult. A német polgárság olyan riadó lelkesedéssel fogadta őket, hogy a bécsi lapok sürgönyei nem beszéltek kevesebbről, mint hogy Pozsonyban kitört a forradalom.

Az ifjuságnak kedves helye volt akkor a „Csiga“ vendéglő, ahol Csávolszky Lajos, Thaly Kálmán, Berczik Árpád, Kuliffay Ede és Szegfy Mór is törzsvendégek voltak. Sok nagy tervet és hazafias eszmét vetették föl itt s beszéltek meg. Thaly Kálmán ekkor már a Pesti Napló munkatársa volt, de elvei nem változtak. 1864-ben a budapesti ref. főgimnázium a magyar nyelv és irodalom tanárává választotta. Itt tanított 1869-ig, amikor a honvédelmi miniszteriumba osztálytanácsosnak nevezték ki. 1875-ben azonban megvált állásától, Pozsonyba ment és Szalay buzdítására a kuruc világ történetének tanulmányozására szentelte minden idejét. A hatvanas években számos gyönyörű hazafias költeményt írt s a szépirodalmi lapok sűrűn közölték verseit.

De már ekkor ellenállhatatlan vágyat érzett magában a Rákóczi-kor tanulmányozására, kutatni kezdett a levéltárakban s már 1860-ban megjelent Történelmi kalászkok című műve. A sajtó nagy elismeréssel fogadta munkáját, mire ugy a történelmi folyóiratokban, mint önálló kötetekben mind szélesebb alapon kezdte ismertetni a kuruc világot. Lefordította Rákóczi önéletírását, megírta Rákóczi ifjuságát, Bottyán tábornok és Ocskay László életrajzát (ebből merítette Jókai „A lőcsei fehér asszony“ historiai adatait), gróf Bercsényi Miklós életét, összegyűjtötte Bottyán tábornok leveleit, Rákóczi törökországi emlékeit, azon-

kivül egy sereg kisebb-nagyobb műben, különösen pedig a Rákóczi Tárbán ismertette az egykoru naplókat, emlékiratokat s egyéb érdekes historiai följegyzéseket.

Szívvél-lélekkel Rákóczi krónikása volt ő, aki fölkeltette a nemzet szívében az elalvó kegyeletet a dicsőséges fejedelem iránt s egy könyvtárra való történelmi anyagot gyűjtött össze az ország különböző levéltáraiból. Ha meghallotta, hogy valahol adatokat találtak a kuruc-világról, vagy annak kiválóbb szereplőiről, rögtön oda utazott s mindenkinek hálás köszönettel áradó levelet írt, akik őt valamely historiai adat nyomára vezették.

Az 1904 március 19-iki országgyűlése a szenvedelmes harcnak Thaly Kálmán gyönyörű beszéde vetett véget, aki könnyekkel szemében kérte a képviselőket, hogy az ujonctulák hiányában még mindig fegyverben tartott nyolcvanezer tartalékos és póttartalékos érdekében kössék meg a békét. A beszéd mély hatást tett az egész Házra. Tisza nyomban válaszolt Thaly-nak s beszéde lényege az volt, hogyha az ellenzék az 1903. évi ujonctörvénynek rövid idő alatt való megszavazására garanciát vállal, úgy visszavonja házszabálymódosító indítványát. A békehez hozzájárultak az ellenzék vezérei, mire Tisza István indítványát visszavonta. Thalyt ekkor országszerte ünnepelték.

Az ugrai levél azonban megint csatasorba állította az ellenzék s a vezérő-bizottságnak tagja lett Thaly Kálmán is.

A nemzeti kormány ez év elején újabb kitüntetésre terjesztette föl Thaly Kálmánt, akit a király évekkel ezelőtt már a Szent István-rend középkeresztjével tüntetett ki. Valóságos belső titkos tanácsos lett, de kijelentette, hogy azért utolsó lehetéig megmarad kurucnak.

Thaly Kálmán aglegény volt s husz év óta lakott együtt Papp Elekkel, a nádudvari kerület képviselőjével, akihez elvállhatatlan barátság fűzte. Az Üllői-ut 1. szám alatt háromszobás lakásuk volt. A teáját mindig maga főzte s otthon reggelizett. Kávéházba csakis délután ment.

Volt egy fogadott fia, aki azonban hadnagy korában föbelőtte magát. A pozsonyi Toldy-kör, amelynek egyik megalapítója és disztaga volt, ez év őszén nagy ünnepre készült. Le akarta leplezni Thaly arcképét, amelyet egy jeles műkedvelő festő, ösv. Schwarzmayer urnó, dr. Zebegényi Gyula kir. jogügyi tanácsos édesanyja készített.

Thaly megtekintette a képet és nagy elismeréssel szólt, csak azt az egyet kifogásolta, hogy a művész mért festette le őt fekete ruhában. Mintha csak érezte volna, hogy már nem éri meg arcképének leleplezését. Thaly Kálmán a mult évben összes kuruckori erektyéit, iratait, naplóit a debreczeni muzeumnak hagyta. Benne ugy politikai közéletünk, mint a magyar történettudomány egy igazlelkű, spártai jellemű nagy emberét vesztette el s halála hire országos részvétet fog kelteni az egész országban. Ő hozta haza Rákóczi hamvait, ő kísérte áhítatos kegyelettel a nagy fejedelem koporsóját Kassáig, legméltóbb helye volna tehát a kassai dom sirboltjában, Rákóczi mellett. Csakhogy Thaly Kálmán kálvinista volt.

MEGJELENT

„Ős Debreczen“

Elheszélések Debreczen multjából.

Írta: KONCZ ÁKOS.

Ára díszes kiállításban 3 korona.

Kapható a szerzőnél (Városház, földszint 7. számú szoba vagy lapunk kiadó-hivatalában, a városi nyomdávalaltnál. o o